

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Sociální vyloučení v Česku: rozsah v roce 2021

Petr Lang

říjen 2022

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Tento materiál vznikl za finanční podpory Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost v rámci projektu „Systémové zajištění sociálního začleňování“, registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_030/0000605

Agentura pro sociální začleňování je jedním z odborů Ministerstva pro místní rozvoj České republiky. Agentura funguje od roku 2008 a je nástrojem na podporu obcím, které řeší problematiku sociálního vyloučení:

- **pomáhá** obcím a městům při mapování a detailním poznávání problémů sociálně vyloučených lokalit a jejich obyvatel, při přípravě a nastavování dlouhodobějších procesů pro jejich řešení a při získávání financí na tyto postupy,
- **propojuje** přitom místní subjekty (města a obce a jejich úřady, ale také neziskové organizace, školy a školská zařízení, Úřad práce, zaměstnavatele, policii a veřejnost), aby při sociálním začleňování spolupracovaly,
- **spolupracuje** s ministerstvy, přenáší informace z komunální úrovně směrem ke státní správě, podílí se na formování státní politiky sociálního začleňování a její koordinaci.

Kontaktní údaje:

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Odbor pro sociální začleňování (Agentura)

Staroměstské náměstí 6, 110 15 Praha 1

www.mmr.cz

www.socialni-zaclenovani.cz

Zpracovatelé:

Petr Lang, oddělení výzkumů a evaluací (petr.lang@mmr.cz)

Obsah

Seznam map	3
Seznam tabulek	3
Seznam zkratk	4
1 Úvod	5
2 Dimenze sociálního vyloučení a jeho indikátory	5
3 Měření sociálního vyloučení – indikátory a index	6
4 Celkový rozsah sociálního vyloučení	8
5 Dílčí dimenze indexu sociálního vyloučení	10
5.1 Osoby v exekuci	10
5.2 Příspěvky na bydlení	12
5.3 Příspěvky na živobytí	14
5.4 Uchazeči o zaměstnání v evidenci déle než 6 měsíců	16
5.5 Předčasné odchody ze vzdělávání	18
6 Sycení indexu jednotlivými dimenzemi – typologie	20
7 Souvislost dimenzí indexu a typologie indexu	21
8 Shrnutí a závěr	22
9 Přílohy	23
10 Bibliografie	29

Seznam map

Mapa 1 – Index sociálního vyloučení – obce ČR v r. 2021	8
Mapa 2 – Obce v dimenzi „osoby v exekuci“ v r. 2021	10
Mapa 3 – Obce v dimenzi „PnB“ v r. 2021	12
Mapa 4 – Obce v dimenzi „PnŽ“ v r. 2021	14
Mapa 5 – Obce v dimenzi „UoZ evidovaní 6+ měsíců“ v r. 2021	16
Mapa 6 – Obce v dimenzi „předčasné odchody“ v r. 2021	18
Mapa 7 – Podíl osob v exekuci v obcích (k 31. 12. 2021)	24
Mapa 8 – Podíl a počet osob v exekuci v SO ORP (k 31. 12. 2021)	24
Mapa 9 – Podíl příjemců PnB v obcích (průměrný měsíc r. 2021)	25
Mapa 10 – Podíl a počet příjemců PnB v SO ORP (průměrný měsíc r. 2021)	25
Mapa 11 – Podíl příjemců PnŽ v obcích (průměrný měsíc r. 2021)	26
Mapa 12 – Podíl a počet příjemců PnŽ v SO ORP (průměrný měsíc r. 2021)	26
Mapa 13 – Podíl UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v obcích (prosinec 2021)	27
Mapa 14 – Podíl a počet UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v SO ORP (prosinec 2021)	27
Mapa 15 – Podíl a počet předčasných odchodů ze ZŠ v SO ORP (šk. r. 2020/21)	28

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Prahové hodnoty pro jednotlivé indikátory a jejich tři perspektivy	7
Tabulka 2 – Index sociálního vyloučení – počty obcí v krajích v r. 2021	9
Tabulka 3 – Podíl a počet osob v exekuci v krajích (k 31. 12. 2021)	11
Tabulka 4 – Podíl a počet příjemců PnB v krajích (průměrný měsíc r. 2021)	13
Tabulka 5 – Podíl a počet příjemců PnŽ v krajích (průměrný měsíc r. 2021)	15
Tabulka 6 – Podíl a počet UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v SO ORP (prosinec 2021)	17
Tabulka 7 – Podíl a počet předčasných odchodů ze ZŠ v krajích (šk. r. 2020/21)	19
Tabulka 8 – Počet a podíl obcí v typologii sycení indexu sociálního vyloučení (2021)	20
Tabulka 9 – Korelace podílů jednotlivých indikátorů	21
Tabulka 10 – Korelace podílů jednotlivých indikátorů – kraje	23

Seznam zkratek

ČR: Česká republika

JHC: Jihočeský kraj

JHM: Jihomoravský kraj

KHK: Královéhradecký kraj

KVK: Karlovarský kraj

LBK: Liberecký kraj

MSK: Moravskoslezský kraj

N: počet (*count*)

OLK: Olomoucký kraj

ORP: obec (obce) s rozšířenou působností

PAK: Pardubický kraj

PHA: Hlavní město Praha

PLK: Plzeňský kraj

PnB: příspěvky na bydlení

PnŽ: příspěvky na živobytí

SO ORP: správní obvod(-y) obce (obcí) s rozšířenou působností

SVL: sociálně vyloučená(-é) lokalita(-y)

STC: Středočeský kraj

ULK: Ústecký kraj

UoZ: uchazeči o zaměstnání

UoZ 6+: uchazeči o zaměstnání evidovaní déle než 6 měsíců

VYS: Kraj Vysočina

ZLK: Zlínský kraj

ZŠ: základní škola(-y)

% podíl: procentuální podíl

1 Úvod

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016–2020 označila sociální vyloučení jako jeden z „klíčových sociálních problémů naší společnosti“ (Úřad vlády ČR, 2016, s. 5). Agentura pro sociální začleňování proto v roce 2020 připravila *Metodiku pro posouzení rozsahu sociálního vyloučení v území* (Lang & Matoušek, 2020), jejímž cílem bylo umožnění popisu a srovnání obcí a vybraných územních celků pomocí souboru indikátorů zachycujících různé dimenze sociálního vyloučení. Oproti dřívějšímu mapování sociálně vyloučených lokalit umožňuje administrativní charakter využívaných dat každoroční aktualizaci výstupů ve formě aktuálních informací o stavu sociálního vyloučení v ČR a také srovnání jeho vývoje v čase. Podrobný popis a následná analýza rozsahu a vývoje sociálního vyloučení je nezbytnou součástí informed-based a evidence-based přístupů, jejichž důležitost při tvorbě legislativy a veřejných strategií – stejně jako ve vyhodnocování dopadu veřejných politik – vyzdvihuje *Strategie sociálního začleňování 2021–2030* (MPSV, 2020, s. 8).

Předkládaná zpráva je praktickou aplikací *Metodiky pro posouzení rozsahu sociálního vyloučení v území* se zaměřením na rozsah sociálního vyloučení v Česku v roce 2021. Zpráva přináší deskriptivní i analytické informace o rozsahu sociálního vyloučení na úrovni obcí a SO ORP a krajů a vychází společně s dalšími zprávami, které detailněji diskutují situaci v jednotlivých krajích (vyjma Prahy), a zprávou důkladně rozebírající vývoj sociálního vyloučení od roku 2016 do roku 2021 (MMR, 2022).

Všechny uvedené zprávy jsou výstupy projektu „Systémové zajištění sociálního začleňování“ (CZ.03.2.63/0.0/15-030/0000605) realizovaného Odborem pro sociální začleňování Ministerstva pro místní rozvoj ČR.

2 Dimenze sociálního vyloučení a jeho indikátory

Sociální vyloučení se jako stav projevuje vytěsněním jednotlivců či celých skupin na okraj společnosti, kdy je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou jinak ostatním členům společnosti dostupné. (Růžička & Toušek, 2014, s. 121) Stav, resp. rozsah sociálního vyloučení je sledován prostřednictvím indikátorů pokrývajících **dimenze chudoby, vyloučení z bydlení, vyloučení z oficiálního trhu práce, vyloučení ze vzdělávání a dimenzi zadluženosti**. (Lang & Matoušek, 2020) Sada zvolených indikátorů, která je pevně zakotvena i v národní soustavě indikátorů pro vyhodnocování pokroku v oblasti potlačování chudoby a sociálního vyloučení (srov. Sirovátka et al., 2013), je validní a robustní, tzn., že kombinace indikátorů je vzájemně konzistentní a pokrývá zásadní aspekty konceptu sociálního vyloučení. Seznam indikátorů (včetně uvedení zdroje dat a jejich popisu) je následující:

1) Příjemci příspěvku na živobytí (zdroj dat: MPSV)

- Příjemcem příspěvku na živobytí (PnŽ) se může stát domácnost, jíž zůstává na život méně než částka živobytí (součet životního minima členů domácnosti), která vyčerpala jiné možnosti pro zvýšení příjmů a prokazuje snahu o zvýšení příjmu vlastní prací. (Trlifajová et al., 2018, s. 2)

2) Příjemci příspěvku na bydlení (zdroj dat: MPSV)

- Příjemcem příspěvku na bydlení (PnB) se může stát domácnost, která vydává víc než 30 % (v Praze 35 %) příjmu na pokrytí nákladů na bydlení.

3) Osoby v exekuci (zdroj dat: Exekutorská komora ČR)

- Osoba, proti níž je vedeno jedno či více exekučních řízení.

4) Dlouhodobě nezaměstnané osoby (zdroj dat: Úřad práce ČR)

- Osoba potenciálně ekonomicky aktivní je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání (UoZ) Úřadu práce déle než 6 měsíců.

5) Předčasné odchody ze systému základního vzdělávání – běžné třídy (zdroj dat: MŠMT)

- Osoba (žák) ukončuje povinnou školní docházku v systému základního vzdělávání v 7. nebo 8. ročníku, a to v důsledku jednoho nebo dvou propadnutí. Indikátor se vztahuje pouze k běžným třídám, tzn., že nejsou zahrnuty osoby (žáci) předčasně ukončující povinnou školní docházku ve speciálních třídách. Speciální třídy byly z indikátoru předčasných odchodů vyřazeny, protože zařazení žáků do těchto tříd je podmíněno celou řadou důvodů, které nezbytně nesouvisí se sociálním znevýhodněním. Především jde o důvody spojené se zdravotními handicapy žáků.

3 Měření sociálního vyloučení – indikátory a index

Jednotlivé indikátory jsou vyhodnocovány zvlášť, přičemž základní úroveň (jednotku) analýzy představují obce. V souladu s *Metodikou identifikace lokalit rezidenční segregace* (Sýkora et al., 2015, s. 11) je každý z indikátorů nahlížen ze tří odlišných, avšak doplňujících se úhlů pohledu územní koncentrace: (1) **absolutní počet**, (2) **relativní podíl** a (3) **lokalizační kvocient**. Perspektiva absolutních počtů vyjadřuje velikost potenciální cílové skupiny pro místní politiky sociálního začleňování; perspektiva relativního podílu potenciální cílové skupiny na celkovém počtu obyvatel obce vyjadřuje míru strukturálního ovlivnění celkové situace a možnosti rozvoje obce; a lokalizační kvocient zohledňuje odlišnost relativního podílu obce od průměrné situace v kraji, v němž se obec nachází, čímž je nepřímo tematizováno riziko stigmatizace obce z důvodu většího rozsahu sociálního vyloučení v porovnání s jeho okolím.

Na příkladu exekucí ilustrováno, je měřen (1) absolutní počet osob v exekuci v dané obci, (2) podíl osob v exekuci na celkové populaci v dané obci, (3) poměr mezi podílem osob v exekuci na celkové populaci v dané obci vůči součtu podílu osob v exekuci na celkové populaci v příslušném kraji dané obce a podílu osob v exekuci na celkové populaci v republice, přičemž součet podílů je z důvodu vážení dělen dvěma. Lokalizační kvocient tedy indikuje, nakolik se situace v dané obci liší od svého kontextu (zohledňující průměrnou situaci v kraji a republice).

Aby bylo možno sadu všech indikátorů v jednotlivých perspektivách vyhodnotit zjednodušeným způsobem, pro každý indikátor a každou jeho perspektivu byly stanoveny dvě prahové hranice – viz Tabulka 1. V případě absolutního počtu se hranice stanovují s ohledem na přítomnost dostatečně početné cílové skupiny pro realizaci místních politik sociálního začleňování. Výše prahu u jednotlivých indikátorů odrážejí, zda se ten který indikátor vztahuje k jednotlivci (např. v případě exekuce) nebo k domácnostem, včetně vícečlenných domácností (příspěvek na bydlení a na živobytí). Dále se do jeho stanovení promítá obvyklá náročnost intervence pro řešení dílčího problému (intervence dluhového poradenství směřující k podání insolvenčního návrhu vs. dlouhodobá podpora návratu na trh práce v systémech prostupného zaměstnávání). U relativního podílu se první hranice zpravidla pohybuje mírně nad celorepublikovým průměrem bazálního roku 2018, druhý práh se pak pohybuje nad celorepublikovým průměrem bazálního roku 2018 s přičtením jedné směrodatné odchylky. Stanovení hranic u lokalizačního kvocientu pak sleduje logiku násobku průměrného zatížení v tom kterém indikátoru v republice, resp. kraji.

Tabulka 1 – Prahové hodnoty pro jednotlivé indikátory a jejich tři perspektivy

	absolutní počet		relativní podíl		LQ	
	1. práh	2. práh	1. práh	2. práh	1. práh	2. práh
osoby v exekuci	100	200	12	18	1,8	2,5
příspěvky na bydlení	40	80	2,1	3	1,8	2,5
příspěvky na živobytí	30	60	0,9	1,7	1,8	2,5
dlouhodobě nezaměstnaní	40	80	1,4	2,5	1,8	2,5
předčasné odchody	6	12	5	12	1,8	2,5

Zdroj: vlastní zpracování

Obci je za překročení každého prahu udělen jeden bod. Za každý indikátor tak může obec obdržet od nuly do šesti bodů. Obdržení nula bodů znamená, že v daném indikátoru obec zatížena není (případně v komparaci s ostatními obcemi jen velmi málo), v případě obdržení šesti bodů to znamená, že v daném indikátoru je obec zatížena velmi.

Pro vyhodnocení celkového rozsahu sociálního vyloučení byl sestaven tzv. **index sociálního vyloučení**. Hodnota (sumačního) indexu sociálního vyloučení je výsledkem prostého součtu bodů v té které obci za všechny indikátory. **Rozsah hodnot se proto pohybuje v rozmezí 0 až 30 bodů**, kdy 30 bodů indikuje maximální rozsah sociálního vyloučení v obci (obec překročila všechny prahové hodnoty ve všech indikátorech) a 0 naopak indikuje minimální rozsah sociálního vyloučení (obec nepřekročila ani jednu prahovou hodnotu).¹

¹ Více o výpočetním modelu indexu sociálního vyloučení viz (Lang & Matoušek, 2020).

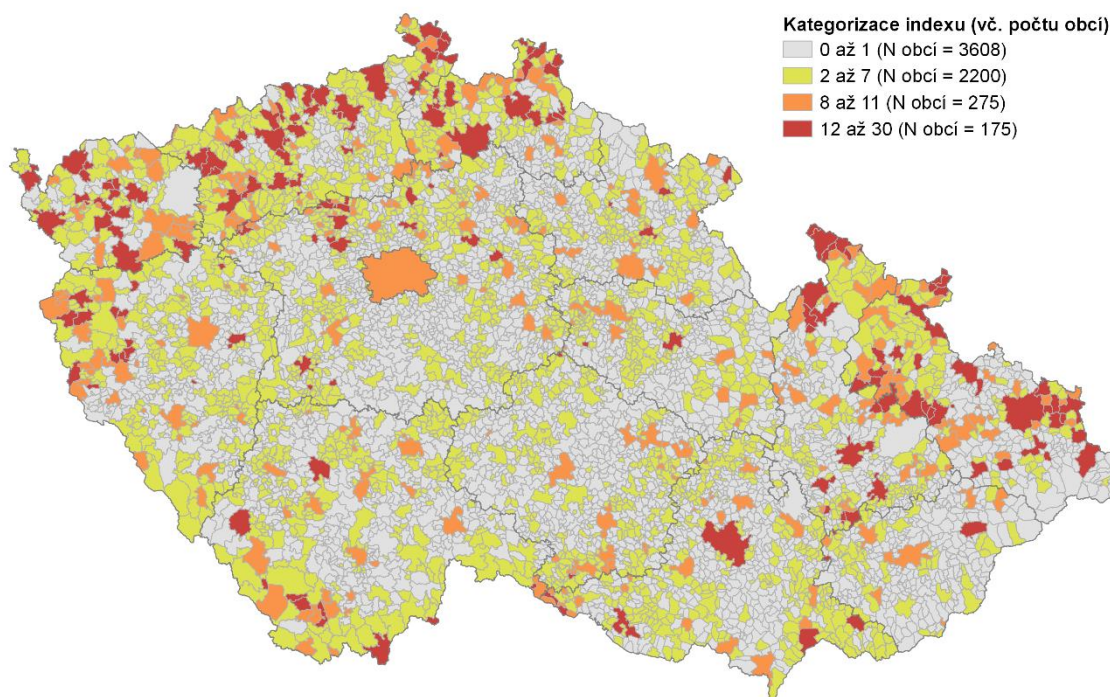
4 Celkový rozsah sociálního vyloučení

Celkový rozsah sociálního vyloučení je vyjádřený prostřednictvím indexu sociálního vyloučení a jeho 30bodové škály. Index na úrovni obce tedy může nabývat hodnoty 0 (nejnižší nebo žádné zatížení sociálním vyloučením) až 30 (velké zatížení sociálním vyloučením). Z důvodu přehlednosti používáme v této sekci prezentaci hodnot indexu ve čtyřech kategoriích: 0 až 1 bod, 2 až 7 bodů, 8 až 11 bodů a 12 až 30 bodů.

Celková situace obcí ČR v roce 2021 byla následující: 3608 obcí obdrželo 0 až 1 bod, 2200 obcí 2 až 7 bodů, 275 obcí 8 až 11 bodů a 175 obcí 12 až 30 bodů. Z hlediska celkového počtu obcí v ČR skórovalo 57,7 % obcí v kategorii 0 až 1 bod, 35,2 % obcí v kategorii 2 až 7 bodů, 4,4 % obcí v kategorii 8 až 11 bodů a 2,8 % obcí v kategorii 12 až 30 bodů. Kartografickou vizualizaci počtů obcí ve zvolených kategoriích indexu nabízí Mapa 1.

Obce spadající do kategorie 12 až 30 bodů (175 obcí) lze dále rozčlenit následovně: 96 obcí se nacházelo v pásmu 12 až 15 bodů, 51 obcí bylo v pásmu 16 až 20 bodů, dalších 22 obcí bylo v kategorii 21 až 24 bodů a zbylých 6 obcí se nacházelo v nejzatíženější kategorii 25 až 30 bodů.

Mapa 1 – Index sociálního vyloučení – obce ČR v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Situaci v jednotlivých krajích prezentuje Tabulka 2. Pokud budeme považovat hodnoty indexu 8 a vyšší za ukazatel sociálním vyloučením ohrožených obcí, pak takových obcí bylo nejvíce v MSK (59 obcí), ULK (58 obcí) a STC (57 obcí). V OLK bylo takových obcí 43, v PLK 42, v KVK a JHC shodně 34, v LBK 31, v JHM 26, ve VYS 21 a v KHK 20. Nejméně hrožených obcí se nacházelo na území ZLK (11 obcí) a PAK (13 obcí).

Tabulka 2 – Index sociálního vyloučení – počty obcí v krajích v r. 2021

Kraj	N obcí 0 až 1	N obcí 2 až 7	N obcí 8 až 11	N obcí 12 až 30	CELKEM N obcí	Hodnota indexu SV na úrovni kraje
JHC	350	240	25	9	624	5,8
JHM	383	264	20	6	673	7,0
KHK	284	144	16	4	448	6,2
KVK	43	57	16	18	134	11,2
LBK	100	84	15	16	215	9,0
MSK	159	82	29	30	300	12,8
OLK	228	131	24	19	402	7,1
PAK	287	151	11	2	451	4,8
PHA			1		1	11,0
PLK	262	197	27	15	501	5,8
STC	695	392	38	19	1144	4,8
ULK	113	183	26	32	354	13,9
VYS	459	224	19	2	704	4,1
ZLK	245	51	8	3	307	4,6
ČR	3608	2200	275	175	6258	-

Zdroj: vlastní zpracování

Index sociálního vyloučení lze rovněž přepočítat přímo i na vyšší územní celky, než jsou jednotlivé obce – jde o tzv. agregaci, která je podrobně popsána v jednom z dokumentů (MMR, 2022). Poslední sloupec obsahuje agregované údaje za jednotlivé kraje. Z těchto a v předcházejícím odstavci diskutovaných výsledků je evidentní, že ačkoli mezi nejzatíženější kraje rozhodně patří Ústecký (13,9), Moravskoslezský (12,8) a Karlovarský (11), není možné redukovat problematiku sociálního vyloučení v Česku jen a pouze na tyto tři kraje, protože i ostatní kraje mají na svém území nadprůměrně zatížené obce, které se mnohdy nacházejí v tzv. vnitřních periferiích.

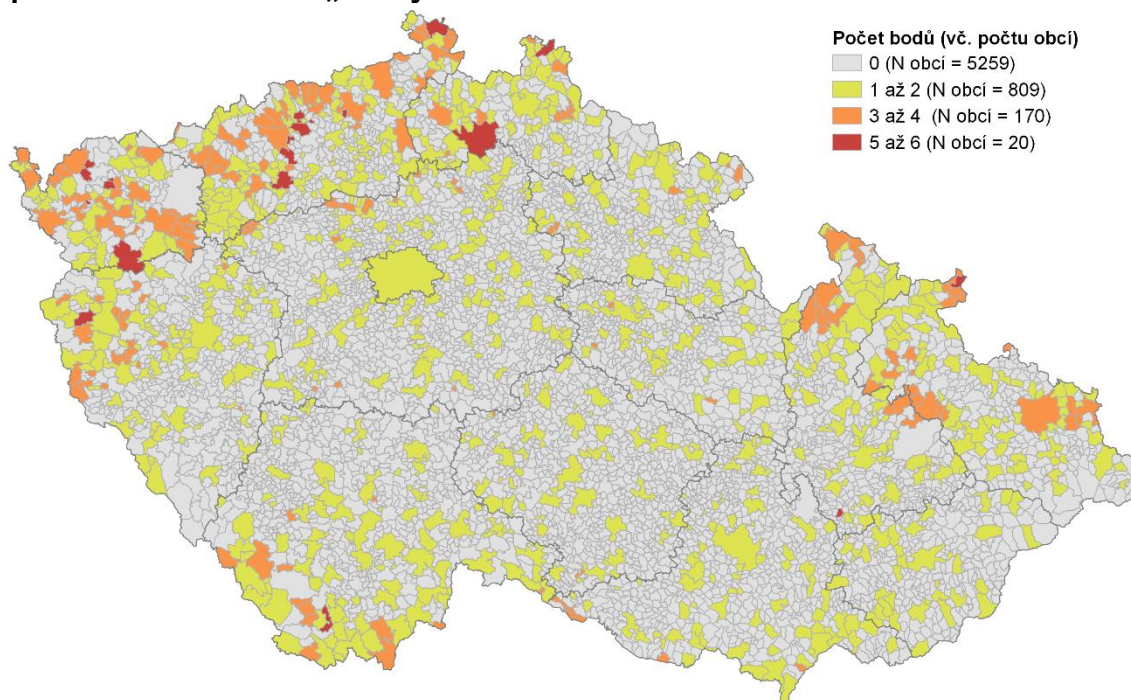
5 Dílčí dimenze indexu sociálního vyloučení

Jestliže škála indexu nabývá hodnot 0 až 30, každá z jeho pěti dimenzí (osoby v exekuci, PnB, PnŽ, dlouhodobě nezaměstnaní a předčasné odchody) je v indexu zastoupena pětinou bodů. Jinak řečeno, každá z pěti dimenzí může nabývat u té které obce hodnot 0 až 6 bodů. Obsahem níže uvedených podkapitol je vyhodnocení jednotlivých dimenzí v obcích z hlediska bodového skóre a dále vyhodnocení dimenzí v SO ORP z hlediska podílů a absolutních počtů.

5.1 Osoby v exekuci

V dimenzi „osoby v exekuci“ obdrželo 0 bodů 5259 obcí, 1 až 2 body 809 obcí, 3 až 4 body 170 obcí a 5 až 6 bodů 20 obcí. V nejzatíženější kategorii (5 až 6 bodů) bylo 8 obcí z ULK, 6 obcí z KVK, 2 obce z LBK a po jedné obci pak v krajích JHC, MSK, OLK a PLK. Kartografické zpracování nabízí Mapa 2.

Mapa 2 – Obce v dimenzi „osoby v exekuci“ v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Dle jednotlivých krajů byl k 31. 12. 2021 nejvyšší počet osob v exekuci v ULK (94400), MSK (91884) a PHA (71738); naopak nejnižší počet těchto osob byl v VYS (18792), ZLK (22683) a PAK (24432). Celkově v Česku pak bylo 653910 osob v exekuci. Nejvyšší podíl osob v exekucích vykazoval ULK (14,1 %), KVK (13 %) a LBK (9,3 %); naopak nejnižší podíl byl zaznamenán v VYS (4,4 %), ZLK (4,7 %) a PAK (5,7 %). Celkový podíl osob v exekuci byl v Česku 7,4 %. Bližší přehled nabízí Tabulka 3.

Tabulka 3 – Podíl a počet osob v exekuci v krajích (k 31. 12. 2021)

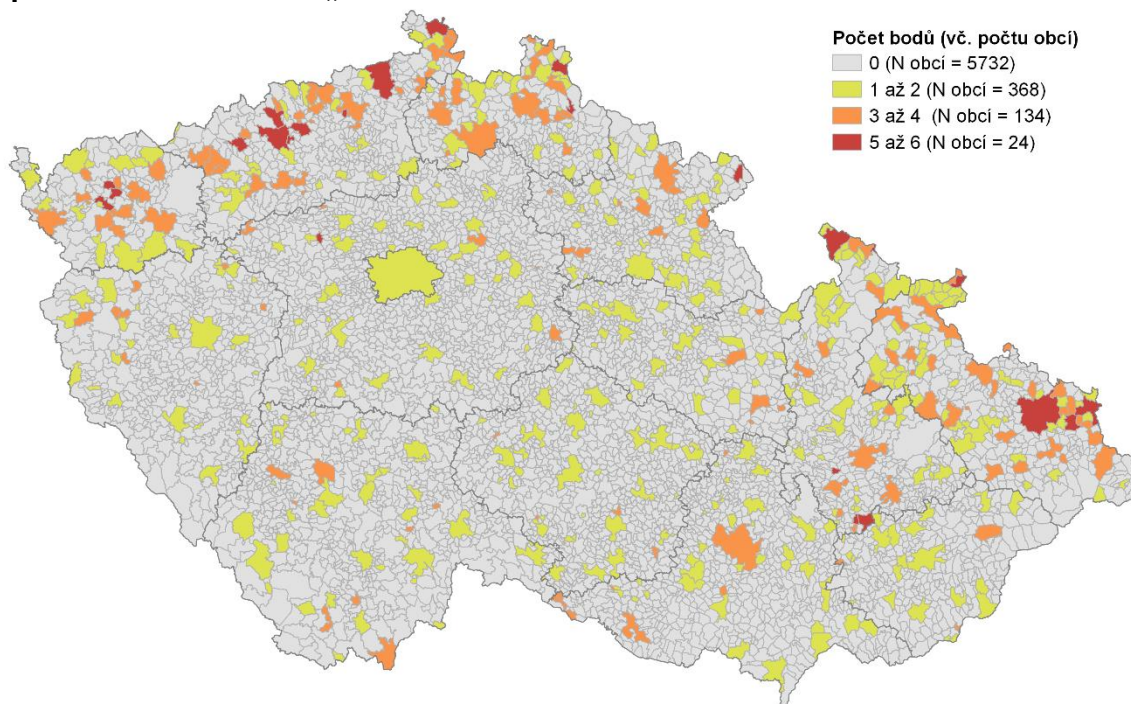
	Počet osob v exekuci	% podíl osob v exekuci (přepočítáno na obyvatelstvo 15+ let)
JHC	35338	6,6
JHM	58743	5,9
KHK	28216	6,2
KVK	31401	13,0
LBK	34145	9,3
MSK	91884	9,2
OLK	35156	6,7
PAK	24432	5,7
PHA	71738	6,7
PLK	37099	7,6
STC	69883	6,1
ULK	94400	14,1
VYS	18792	4,4
ZLK	22683	4,7
ČR	653910	7,4

Zdroj: vlastní zpracování

5.2 Příspěvky na bydlení

V dimenzi „PnB“ obdrželo 0 bodů 5732 obcí, 1 až 2 body 368 obcí, 3 až 4 body 134 obcí a 5 až 6 bodů 24 obcí. V nejzatíženější kategorii (5 až 6 bodů) bylo 7 obcí z ULK, 2 obce z MSK, 2 obce z LBK a po jedné obci pak v krajích KHK, KVK a OLK. Kartografické zpracování nabízí Mapa 3.

Mapa 3 – Obce v dimenzi „PnB“ v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvíce vyplacených PnB v průměrném měsíci roku 2021 směřovalo do MSK (34084), ULK (19406) a PHA (16616); naopak nejméně těchto dávek bylo vyplaceno v VYS (3732), PLK (4481) a PAK (4875). Celkově v Česku bylo vyplaceno 145813 PnB. Příjemci dávky PnB byli z hlediska podílu nejvíce zastoupeni v MSK (3,4 %), ULK (2,9 %) a KVK (2,2 %); na druhou stranu nejnižší podíl příjemců byl v STC, VYS a PLK (shodně 0,9 %). Celkový podíl příjemců PnB v Česku činil 1,7 %. Bližší přehled nabízí Tabulka 4.

Tabulka 4 – Podíl a počet příjemců PnB v krajích (průměrný měsíc r. 2021)

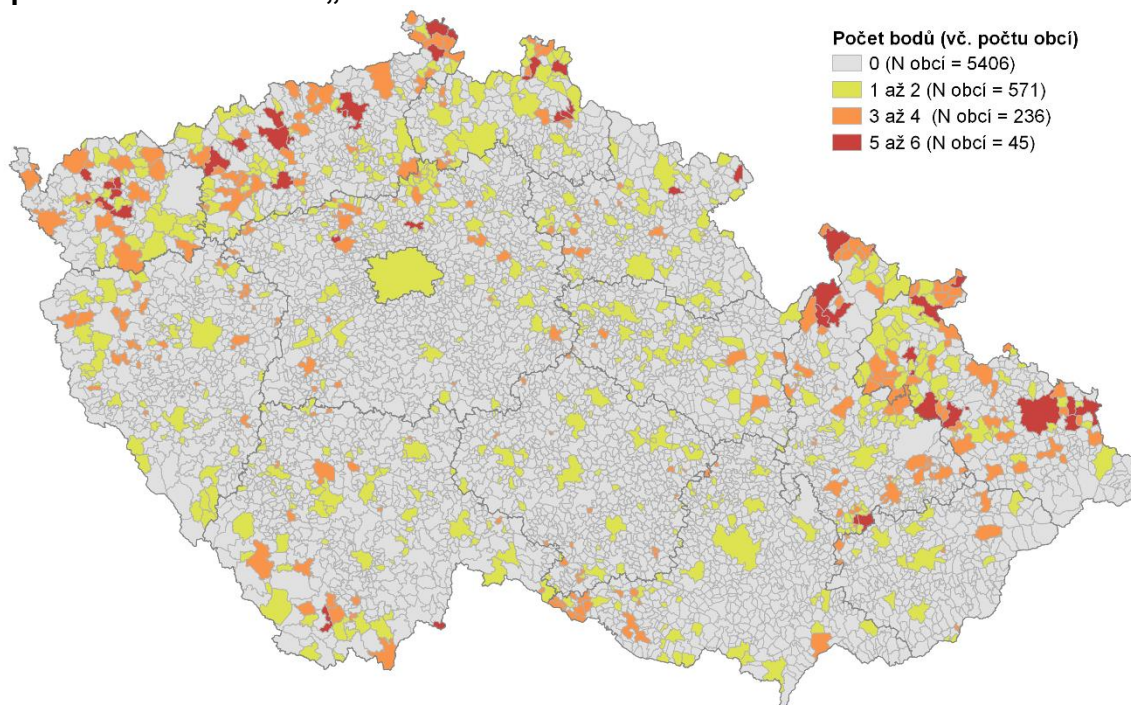
	Počet PnB	% podíl příjemců PnB (přepočten na obyvatelstvo 15+ let)
JHC	6443	1,2
JHM	14838	1,5
KHK	6148	1,3
KVK	5307	2,2
LBK	6981	1,9
MSK	34084	3,4
OLK	8064	1,5
PAK	4875	1,1
PHA	16616	1,6
PLK	4481	0,9
STC	9801	0,9
ULK	19406	2,9
VYS	3732	0,9
ZLK	5037	1,0
ČR	145813	1,7

Zdroj: vlastní zpracování

5.3 Příspěvky na živobytí

V dimenzi „PnŽ“ obdrželo 0 bodů 5406 obcí, 1 až 2 body 571 obcí, 3 až 4 body 236 obcí a 5 až 6 bodů 45 obcí. V nejzatíženější kategorii (5 až 6 bodů) bylo 9 obcí z ULK, 5 obcí z MSK, 5 obcí z LBK a po dvou obcích pak v krajích KVK a KHK. Kartografické zpracování nabízí Mapa 4.

Mapa 4 – Obce v dimenzi „PnŽ“ v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvyšší počet vyplacených PnŽ v průměrném měsíci roku 2021 byl v MSK (15240), ULK (10535) a JHM (5701); naopak nejméně dávek směřovalo do VYS (1377), ZLK (2132) a PLK (2278). Celkově v Česku bylo vyplaceno 65094 PnŽ. Podíl příjemců dávky PnŽ byl nejvyšší v ULK (1,57 %), MSK (1,53 %) a KVK (1,27 %); naopak nejnižší podíl příjemců byl v VYS (0,32 %), ZLK (0,44 %) a STC (0,45 %). Celkový podíl příjemců PnŽ v Česku dosáhl výše 0,74 %. Bližší přehled nabízí Tabulka 5.

Tabulka 5 – Podíl a počet příjemců PnŽ v krajích (průměrný měsíc r. 2021)

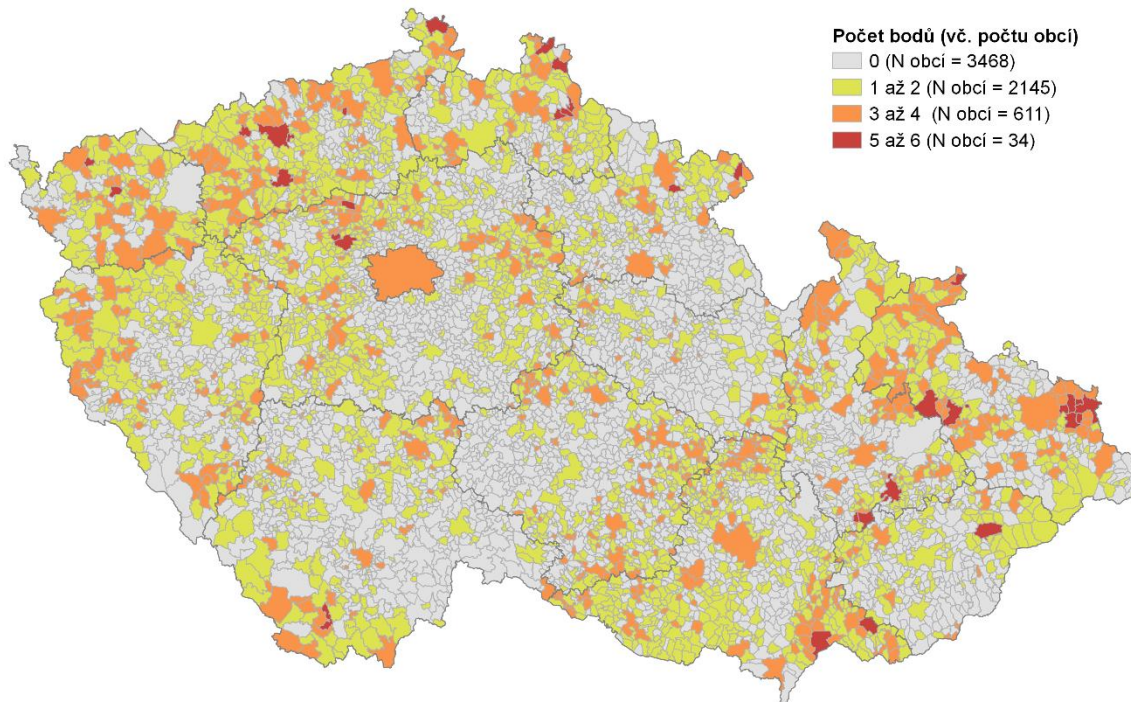
	Počet PnŽ	% podíl příjemců PnŽ (přepočítáno na obyvatelstvo 15+ let)
JHC	2730	0,51
JHM	5701	0,58
KHK	2471	0,54
KVK	3059	1,27
LBK	2760	0,75
MSK	15240	1,53
OLK	4229	0,81
PAK	2328	0,54
PHA	5139	0,48
PLK	2278	0,47
STC	5116	0,45
ULK	10535	1,57
VYS	1377	0,32
ZLK	2132	0,44
ČR	65094	0,74

Zdroj: vlastní zpracování

5.4 Uchazeči o zaměstnání v evidenci déle než 6 měsíců

V dimenzi „UoZ evidovaní 6+ měsíců“ obdrželo 0 bodů 3468 obcí, 1 až 2 body 2145 obcí, 3 až 4 body 611 obcí a 5 až 6 bodů 34 obcí. V nejzatíženější kategorii (5 až 6 bodů) bylo 9 obcí z MSK, 6 obcí z ULK, 5 obcí z LBK, po třech obcích v OLK a STC, po dvou obcích v KVK, KHK a JHM a jedna taková obec byla i v JHC. Kartografické zpracování nabízí Mapa 5.

Mapa 5 – Obce v dimenzi „UoZ evidovaní 6+ měsíců“ v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvyšší počty UoZ evidovaných déle než 6 měsíců byly v prosinci roku 2021 indikovány v MSK (24204), JHM (17069) a ULK (15688); na druhou stranu, nejnižší počet těchto UoZ byl v PAK (3071), KHK (4233) a VYS (4355). Celkově bylo v Česku vedeno těchto dlouhodobě nezaměstnaných 127640. UoZ evidovaní déle než 6 měsíců byli z hlediska podílu nejvíce zastoupeni v MSK (3,2 %), ULK (3,1 %) a KVK (2,5 %); nejnižší podíl byl pak zaznamenán v PAK (0,9 %), KHK, JHC a ZLK (shodně 1,3 %). Celkový podíl těchto UoZ byl v Česku 1,9 %. Bližší přehled nabízí Tabulka 6.

Tabulka 6 – Podíl a počet UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v SO ORP (prosinec 2021)

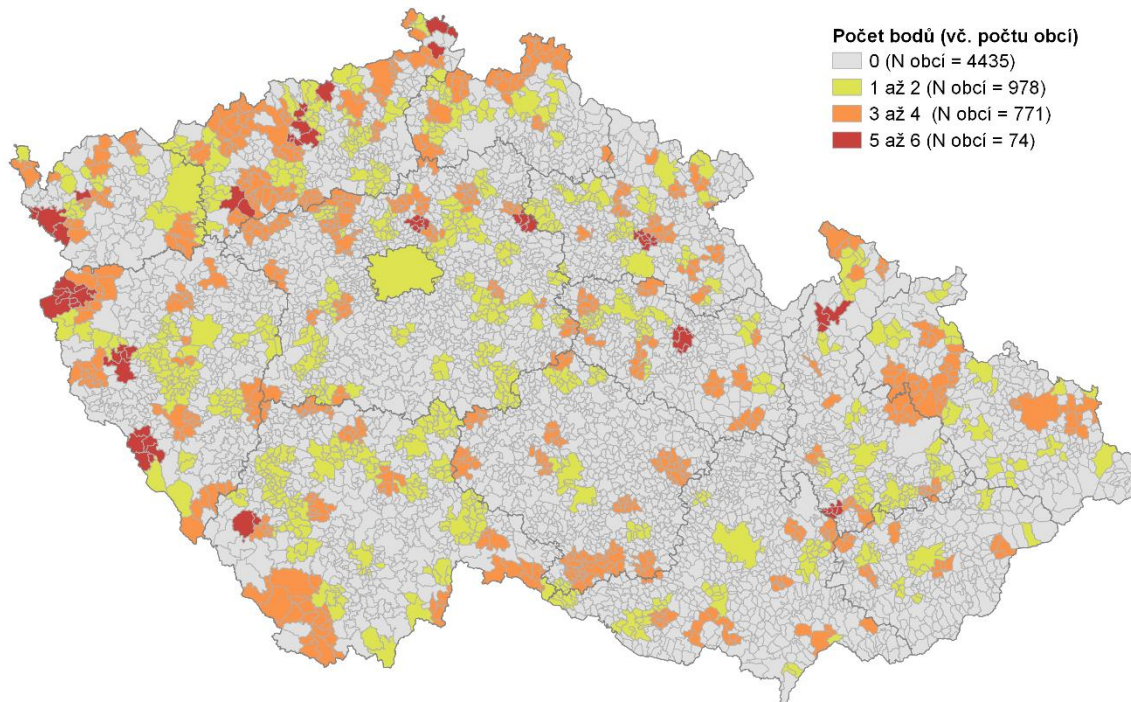
	Počet UoZ 6+	% podíl UoZ 6+ (přepočet na obyvatelstvo 15-64 let)
JHC	5177	1,3
JHM	17069	2,3
KHK	4233	1,3
KVK	4496	2,5
LBK	5321	1,9
MSK	24204	3,2
OLK	6466	1,7
PAK	3071	0,9
PHA	14392	1,8
PLK	4988	1,4
STC	13403	1,5
ULK	15688	3,1
VYS	4355	1,4
ZLK	4777	1,3
ČR	127640	1,9

Zdroj: vlastní zpracování

5.5 Předčasné odchody ze vzdělávání

V dimenzi „předčasné odchody“ obdrželo 0 bodů 4435 obcí, 1 až 2 body 978 obcí, 3 až 4 body 771 obcí a 5 až 6 bodů 74 obcí. V nejzatíženější kategorii (5 až 6 bodů) bylo 19 obcí z PLK, 14 obcí z ULK, 10 obcí z OLK a ze STC, 7 obcí z KHK, 6 obcí z PAK, 5 obcí z KVK a 3 obce z JHC. Kartografické zpracování nabízí Mapa 6.

Mapa 6 – Obce v dimenzi „předčasné odchody“ v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvíce předčasných odchodů bylo ve školním roce 2020/21 zaznamenáno v ULK (607), STC (407) a MSK (400); naopak nejméně k předčasným odchodům docházelo v VYS (80), ZLK (86) a PHA (103). V celkovém součtu se všechny předčasné odchody v Česku týkaly 2997 žáků a žaček. Podíl předčasných odchodů byl jako nejvyšší indikován v ULK (7,9 %), KVK (5 %) a PLK (4,3 %); naopak nejnižší byl tento podíl v PHA (1,1 %), ZLK (1,6 %) a JHM (1,7 %). Celkový podíl odchodů byl v Česku 3,3 %. Bližší přehled nabízí Tabulka 7.

Tabulka 7 – Podíl a počet předčasných odchodů ze ZŠ v krajích (šk. r. 2020/21)

	Celkový počet žáků, kteří ukončili povinnou školní docházku	Počet předčasných odchodů ze ZŠ	% podíl předčasných odchodů ze ZŠ
JHC	5578	197	3,5
JHM	9813	169	1,7
KHK	4912	168	3,4
KVK	2429	121	5,0
LBK	3803	154	4,0
MSK	10587	400	3,8
OLK	5371	148	2,8
PAK	4664	138	3,0
PHA	9437	103	1,1
PLK	5039	219	4,3
STC	12134	407	3,4
ULK	7703	607	7,9
VYS	4389	80	1,8
ZLK	5280	86	1,6
ČR	91139	2997	3,3

Zdroj: vlastní zpracování

6 Sycení indexu jednotlivými dimenzemi – typologie

Z předcházející kapitoly je evidentní, že pokud jsou obce zatíženy nějakým sociálním problémem, jsou zatíženy v jednotlivých dimenzích různou měrou. Pro určité zpřehlednění této variability vznikla pro obce typologie o 12 kategoriích, které jsou vzájemně exkluzivní, jinak řečeno, jedna obec se může nacházet jen a pouze v jedné kategorii (Tabulka 8):

- Do **kategorie A** jsou zahrnuty obce, jejichž hodnota indexu sociálního vyloučení byla 0 nebo 1 bod. Tyto obce lze považovat za sociálním vyloučením neohrožené. Takových obcí bylo v roce 2021 necelých 58 % ze všech obcí, tj. 3608.
- **Kategorie B** obsahuje obce, které jsou zatíženy jen v dimenzi exekucí – konkrétně jde o obce, které celkově získaly dva až šest bodů, a to výhradně v dimenzi exekucí; těchto obcí bylo 36. Stejná logika platí pro **kategorii C** (zatížení jen v dimenzi PnB; N obcí = 5), **kategorii D** (zatížení jen v dimenzi PnŽ; N obcí = 32), **kategorii E** (zatížení jen v dimenzi UoZ 6+; N obcí = 371) a pro **kategorii F** (zatížení jen v dimenzi předčasných odchodů; N obcí = 525).
- **Kategorie G** obsahuje obce, které z celkového počtu bodů indexu získaly v dimenzi exekucí více jak 50 % ze všech obdržovaných bodů v indexu, současně jsou z této kategorie vyjmuty ty obce, které obdržely body jen a pouze v této dimenzi (tyto obce totiž spadají do kategorie A); obcí zatížených převážně exekucemi bylo 66. Stejná logika platí pro **kategorii H** (zatížení převážně v dimenzi PnB; N obcí = 12), **kategorii I** (zatížení převážně v dimenzi PnŽ; N obcí = 39), **kategorii J** (zatížení převážně v dimenzi UoZ 6+; N obcí = 165) a **pro kategorii K** (zatížení převážně v dimenzi předčasných odchodů; N obcí = 420).
- Poslední kategorií navržené typologie je **kategorie L**, kam spadají obce, které jsou zatíženy ve dvou a více dimenzích, přičemž žádná z dimenzí zatížení není dominantní (zároveň jde o kategorii obcí, které není možné zařadit do předcházejících kategorií). Těchto obcí bylo identifikováno 979 a mj. jde o všechny – z pohledu indexu sociálního vyloučení – nejvíce zatížené obce Česka.

Tabulka 8 – Počet a podíl obcí v typologii sycení indexu sociálního vyloučení (2021)

	N	%
A 0 až 1 bod	3608	57,7
B Zatížení jen v dimenzi exekucí	36	0,6
C Zatížení jen v dimenzi PnB	5	0,1
D Zatížení jen v dimenzi PnŽ	32	0,5
E Zatížení jen v dimenzi UoZ 6+	371	5,9
F Zatížení jen v dimenzí před. odchodů	525	8,4
G Zatížení převážně v dimenzi exekucí	66	1,1
H Zatížení převážně v dimenzi PnB	12	0,2
I Zatížení převážně v dimenzi PnŽ	39	0,6
J Zatížení převážně v dimenzi UoZ 6+	165	2,6
K Zatížení převážně v dimenzi před. odchodů	420	6,7
L Kombinace zatížení	979	15,6
CELKEM	6258	100

7 Souvislost dimenzí indexu a typologie indexu

Vedle výše uvedené typologie obcí je také důležité zhodnocení toho, jak těsně spolu jednotlivé dimenze souvisejí na úrovni obcí (N=6258). Nejjednodušší možnou variantu takového zhodnocení nabízí korelační analýza. Korelační matice (Tabulka 9) obsahuje hodnoty korelačního (Pearsonova) koeficientu, kdy byly mezi sebou korelovány podíly čtyř z pěti indikátorů indexu.² Nejsilnější korelace byla zaznamenána mezi příspěvkem na bydlení a příspěvkem na živobytí (0,69) a mezi příspěvkem na živobytí a exekucemi (0,65). Střední hodnota korelace pak byly mezi všemi zbylými indikátory: příspěvkem na bydlení a exekucemi (0,54), příspěvkem na živobytí a nezaměstnaností (0,51) a dále pak mezi nezaměstnaností a příspěvkem na bydlení (0,44) a exekucemi (0,41).

Tabulka 9 – Korelace podílů jednotlivých indikátorů

	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1			
PnB	0,54	1		
PnŽ	0,65	0,69	1	
UoZ 6+	0,41	0,44	0,51	1

Zdroj: vlastní zpracování

Jednotlivé indikátory tedy spolu souvisejí podstatně, pokud se ovšem na stejnou problematiku podíváme optikou jednotlivých krajů, uvidíme, že situace je o poznání složitější. Tak třeba zatímco na úrovni všech obcí Česka spolu je míra korelace exekucí s příspěvkem na živobytí ve výši 0,65, v případě Moravskoslezského kraje je to dokonce 0,86, což je nejvíce ze všech krajů. Výrazně nadprůměrná pak byla také v krajích Ústeckém, Karlovarském a Olomouckém. Naopak nejnižší míra této korelace pak byla zaznamenána v Kraji Vysočina, kde vyšla na 0,38. Značně podprůměrné hodnoty pak vykazovaly také kraje Královéhradecký, Pardubický a Jihomoravský. Rozpis hodnot pro všechny kategorie jsou obsaženy v Příloze (Tabulka 10). Z těchto výsledků plyne důležitý závěr – zatížení v jedné z dimenzí indexu může jít v určité obci silně ruku v ruce s jiným sociálním problémem, ale také nemusí, jinak řečeno, existuje zde poměrně velká regionální či lokální variabilita, kterou by měly – v souladu s evidencí a informed base přístupy – zohlednit všechny politiky sociálního začleňování.

² Předčasné odchody nebyly do analýzy zahrnuty, protože ne každá obec má na svém území základní školu s běžnými třídami – detailněji k indikátoru předčasných indikátorů viz Lang & Matoušek, 2020. Pro úplnost ovšem na tomto místě uvádíme i hodnoty korelací mezi tímto a dalšími indikátory: míra korelace mezi předčasnými odchody s indikátorem osob v exekuci byla 0,19, s indikátorem PnB vyšla na 0,24, s indikátorem PnŽ na 0,19 a s indikátorem UoZ 6+ na 0,1. Síla těchto korelací je víceméně nepodstatná až slabá.

8 Shrnutí a závěr

Tato zpráva přinesla shrnutí situace českých obcí v roce 2021 z hlediska sociálního vyloučení. Prizmatem indexu sociálního vyloučení lze celkovou situaci charakterizovat následovně: 3608 obcí (58 % obcí Česka) obdrželo **0 až 1 bod**, a lze je tak považovat za **obce sociálním vyloučením neohrožené**; 2200 obcí (35 % obcí) získalo **2 až 7 bodů**, a lze je proto z hlediska sociálního vyloučení považovat za **rizikové**. Pokud budeme považovat **hodnoty indexu 8 a vyšší** za ukazatel sociálním vyloučením **ohrožených** obcí, pak se jich na území Česka vyskytovalo 450 (7 % obcí). Posledně jmenovaná kategorie obcí si rozhodně zaslouží z hlediska politik sociálního začleňování zvýšenou pozornost, byť i kategorie rizikových obcí by neměla zůstat upozaděna.

Sociálním vyloučením ohrožených obcí bylo nejvíce v krajích Moravskoslezském (59 obcí), Ústeckém (58 obcí), Středočeském (57 obcí). Nejméně ohrožených obcí se nacházelo na území krajů Zlínského (11 obcí) a Pardubického (13 obcí). Agregované hodnoty indexu sociálního vyloučení na úroveň krajů pak ukázaly, že ač nezatíženější kraje jsou Ústecký, Moravskoslezský a Karlovarský, není možné redukovat problematiku sociálního vyloučení v Česku jen a pouze ně.

Na obce Česka se lze pro bližší detail podívat rovněž optikou dílčích dimenzí indexu sociálního vyloučení, kterých je pět (osoby v exekuci, příspěvky na bydlení, příspěvky na živobytí, nezaměstnaní déle než 6 měsíců a předčasné odchody ze ZŠ). Jestliže v každé dimenzi mohla obec obdržet nanejvýše 6 bodů, počet obcí, které obdržely v té které dimenzi 3 a více bodů, je následující: za osoby v exekuci obdrželo 3 a více bodů 190 obcí, za PnB 158 obcí, za PnŽ 281 obcí, za UoZ 6+ 645 obcí a za předčasné odchody 845 obcí.

Popis dílčích dimenzí indexu sociálního vyloučení naznačil, že zatížené obce se lišily jak kombinací, tak kumulací sociálních problémů. Podrobnější popis této variability a její analýzu umožnila typologie obcí o 12 kategoriích. Jak už bylo řečeno, obce s 0 až 1 bodem představovaly kategorii obcí neohrožených sociálním vyloučením, kterých bylo 3608. Obcí, které byly výrazně zatíženy ve dvou a více dimenzích, tzn., že u nich docházelo ke kombinaci zatížení, bylo identifikováno 979. Ostatní obce, které lze podrobněji členit v dalších 10 kategoriích, byly zatíženy výhradně anebo převážně jen v jedné dimenzi – takových obcí bylo 1671. Vedle územního zacílení aktivit řešení sociálního vyloučení tak podrobnější analýza indexu umožňuje s ohledem na místní situaci také modifikovat povahu těchto intervencí.

Jak již bylo konstatováno, 8 a více bodů (kategorie ohrožených obcí) obdrželo v roce 2021 v Česku 450 obcí. V roce 2016 takových obcí bylo 785. Tento relativně pozitivní vývoj byl do značné míry nesen ekonomickou konjunkturou kulminující v roce 2019. Ačkoli i po roce 2019 byl evidován zřejmý pozitivní vývoj kupříkladu v dimenzi exekucí, došlo rovněž k výrazným negativním jevům, mezi něž patří zejména nárůst dlouhodobé nezaměstnanosti – více viz komplexní komparativní zpráva k indexu (MMR, 2022). Byť nelze předjímat výsledky indexu sociálního vyloučení za rok 2022, je zcela oprávněné předpokládat, že výsledky budou odrážet nynější značně komplikovanou ekonomickou situaci domácností.

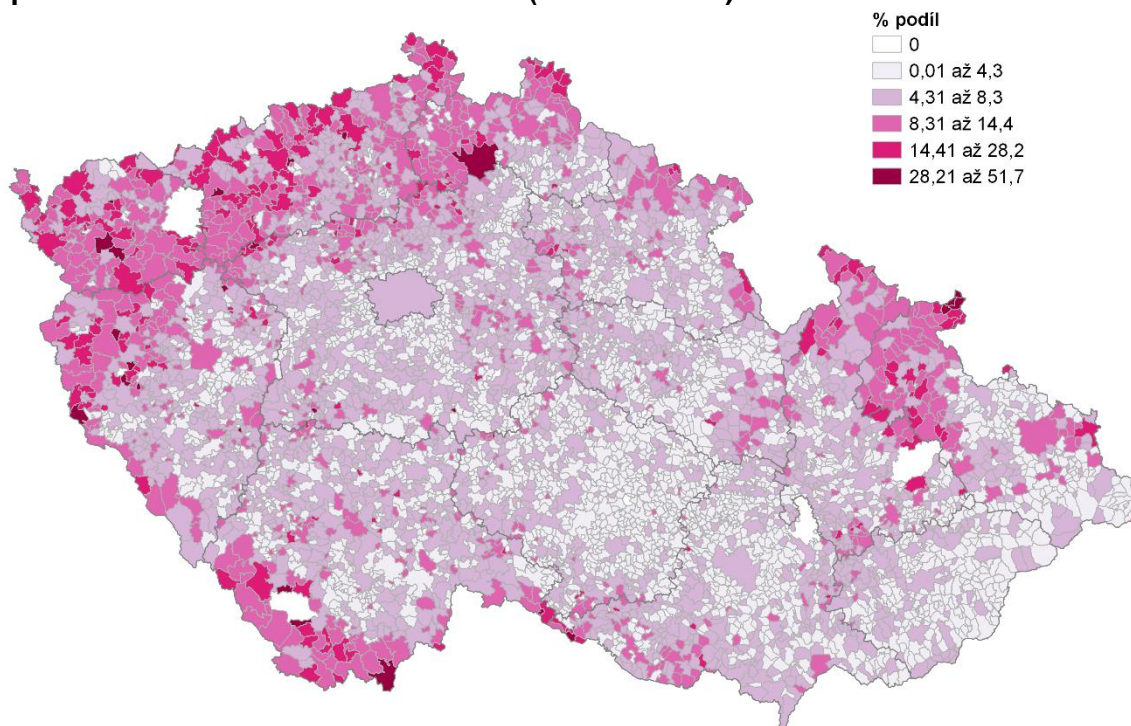
9 Přílohy

Tabulka 10 – Korelace podílů jednotlivých indikátorů – kraje

ČR	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	LBK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,541	1			PnB	0,727	1		
PnŽ	0,646	0,685	1		PnŽ	0,704	0,792	1	
UoZ 6+	0,409	0,443	0,51	1	UoZ 6+	0,479	0,581	0,626	1
JHC	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	STC	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,395	1			PnB	0,367	1		
PnŽ	0,566	0,571	1		PnŽ	0,521	0,536	1	
UoZ 6+	0,272	0,273	0,299	1	UoZ 6+	0,33	0,352	0,462	1
PLK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	PAK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1	0,602	0,655	0,43	Exekuce	1			
PnB	0,602	1	0,687	0,463	PnB	0,464	1		
PnŽ	0,655	0,687	1	0,409	PnŽ	0,488	0,459	1	
UoZ 6+	0,43	0,463	0,409	1	UoZ 6+	0,224	0,303	0,337	1
KVK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	KHK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,54	1			PnB	0,447	1		
PnŽ	0,749	0,751	1		PnŽ	0,486	0,48	1	
UoZ 6+	0,64	0,545	0,8	1	UoZ 6+	0,364	0,332	0,336	1
ULK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	OLK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,733	1			PnB	0,603	1		
PnŽ	0,745	0,828	1		PnŽ	0,732	0,743	1	
UoZ 6+	0,583	0,585	0,708	1	UoZ 6+	0,5	0,494	0,646	1
MSK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	ZLK	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,76	1			PnB	0,528	1		
PnŽ	0,855	0,82	1		PnŽ	0,542	0,573	1	
UoZ 6+	0,717	0,737	0,768	1	UoZ 6+	0,447	0,458	0,538	1
JHM	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+	VYS	Exekuce	PnB	PnŽ	UoZ 6+
Exekuce	1				Exekuce	1			
PnB	0,399	1			PnB	0,264	1		
PnŽ	0,508	0,461	1		PnŽ	0,377	0,39	1	
UoZ 6+	0,267	0,313	0,438	1	UoZ 6+	0,112	0,186	0,289	1

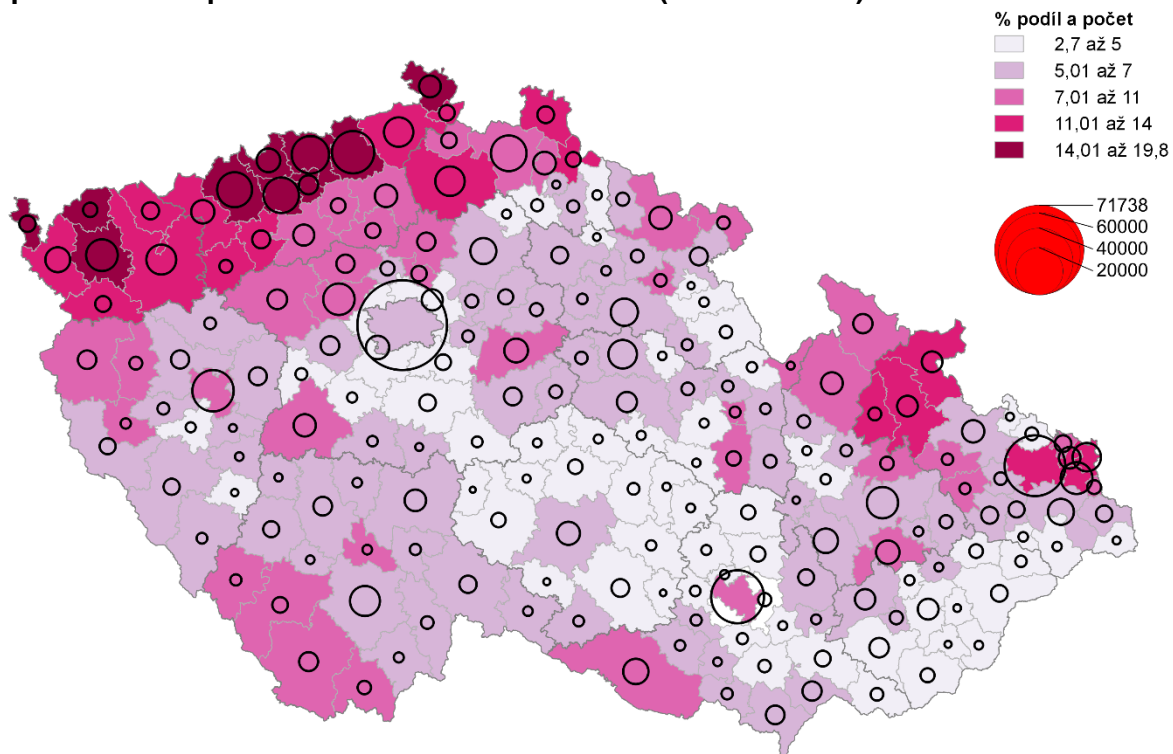
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 7 – Podíl osob v exekuci v obcích (k 31. 12. 2021)

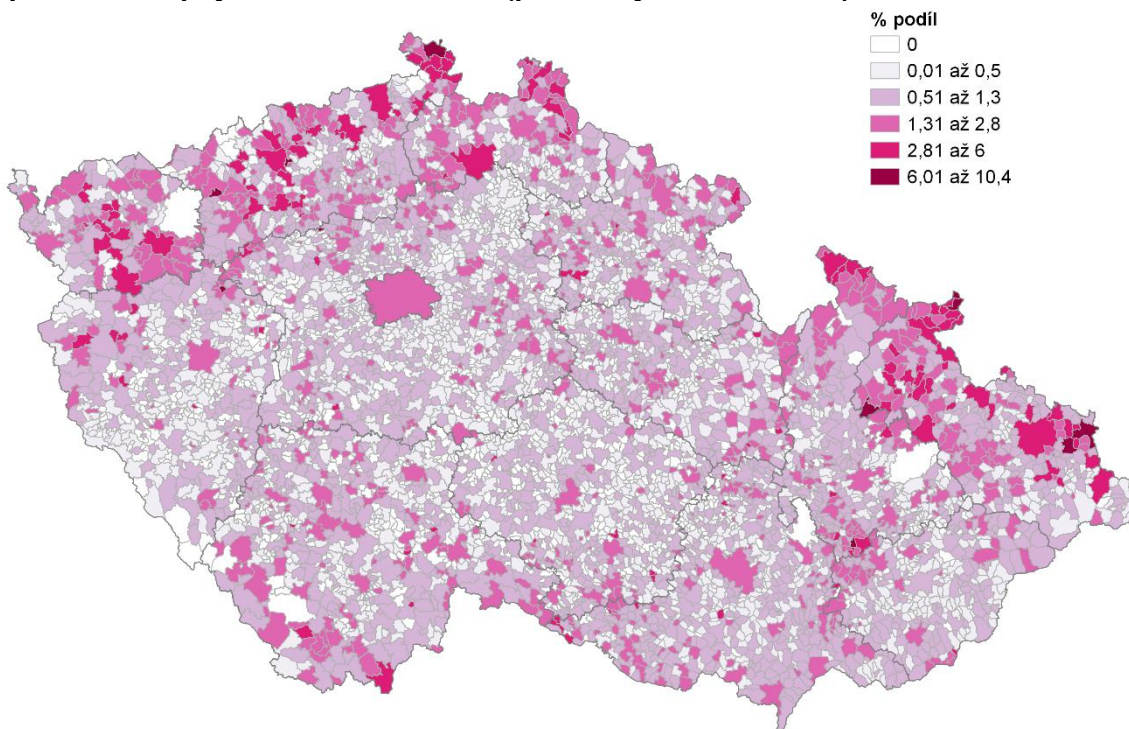
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 8 – Podíl a počet osob v exekuci v SO ORP (k 31. 12. 2021)

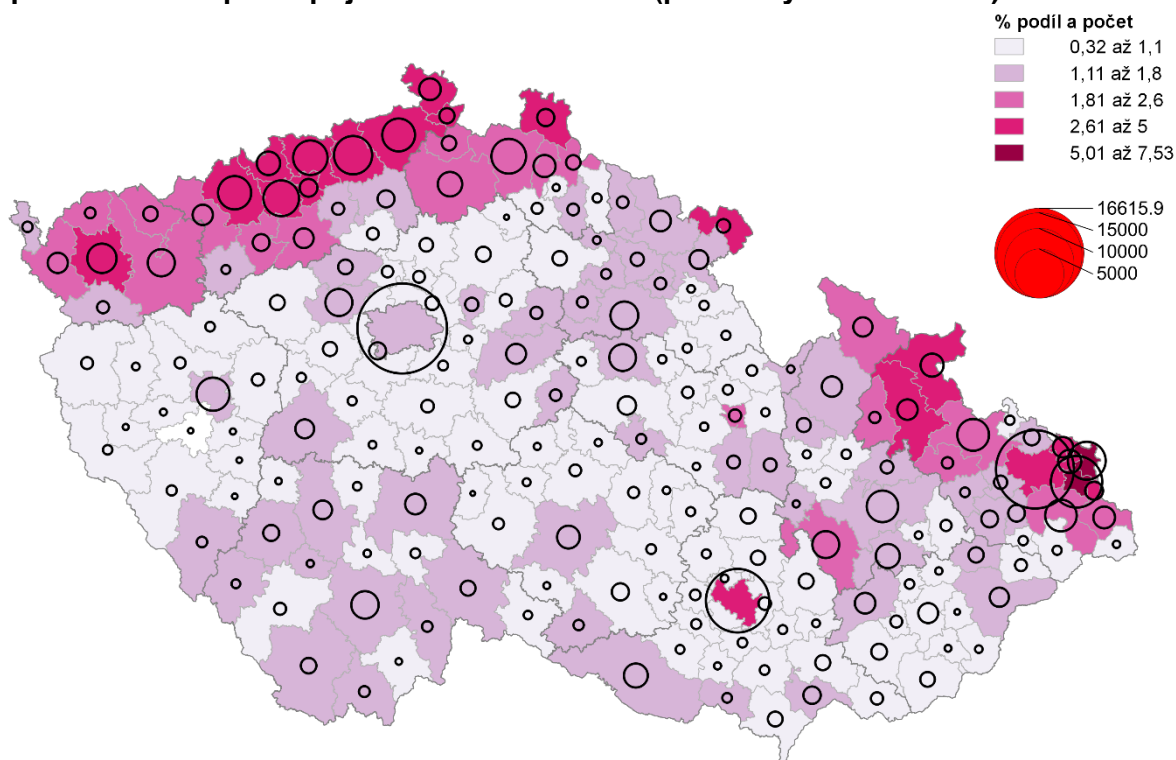
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 9 – Podíl příjemců PnB v obcích (průměrný měsíc r. 2021)

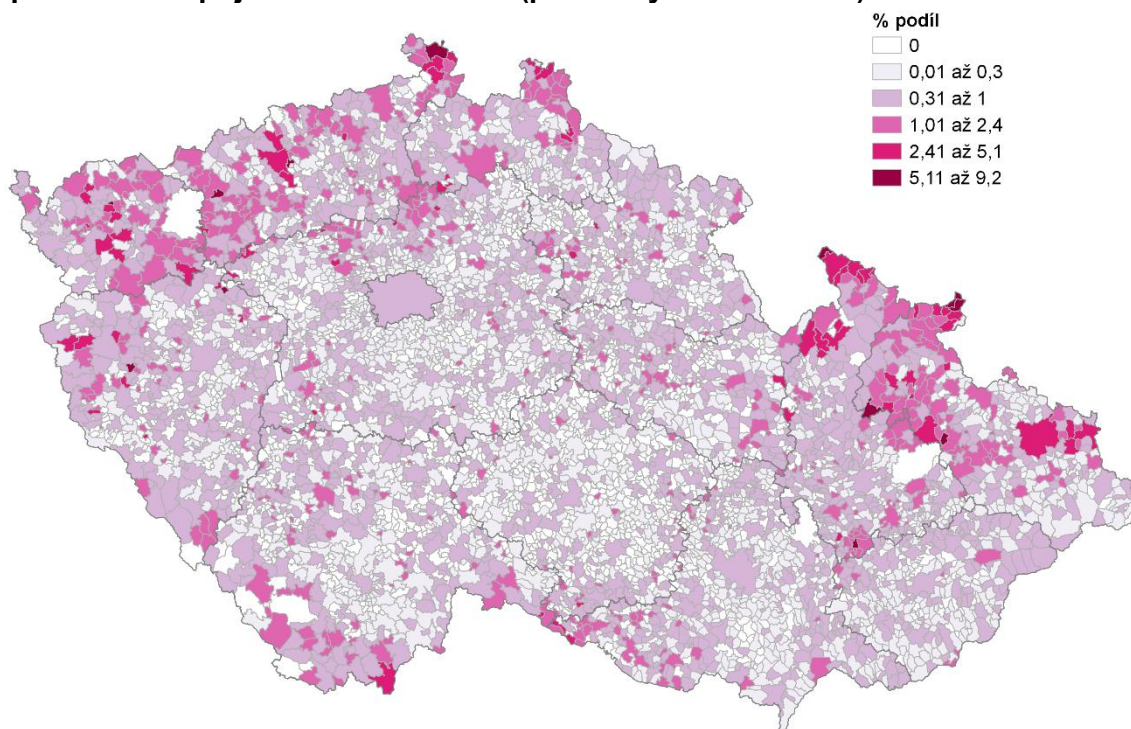
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 10 – Podíl a počet příjemců PnB v SO ORP (průměrný měsíc r. 2021)

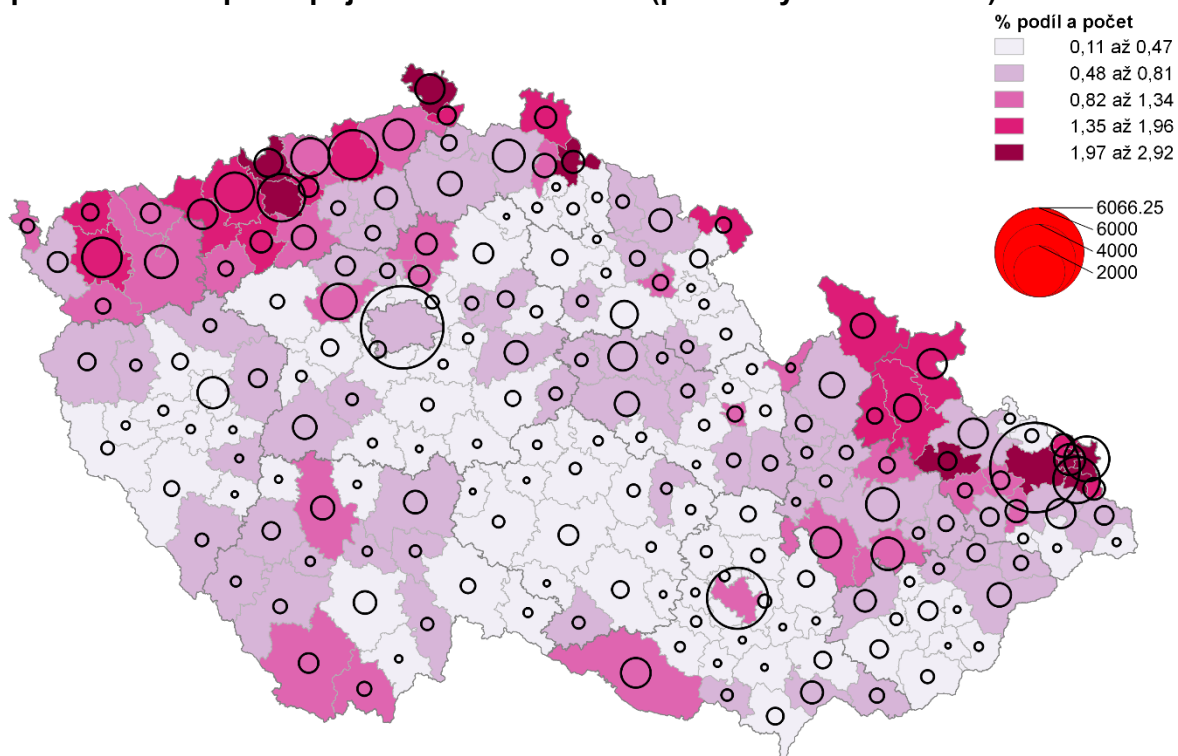
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 11 – Podíl příjemců PnŽ v obcích (průměrný měsíc r. 2021)

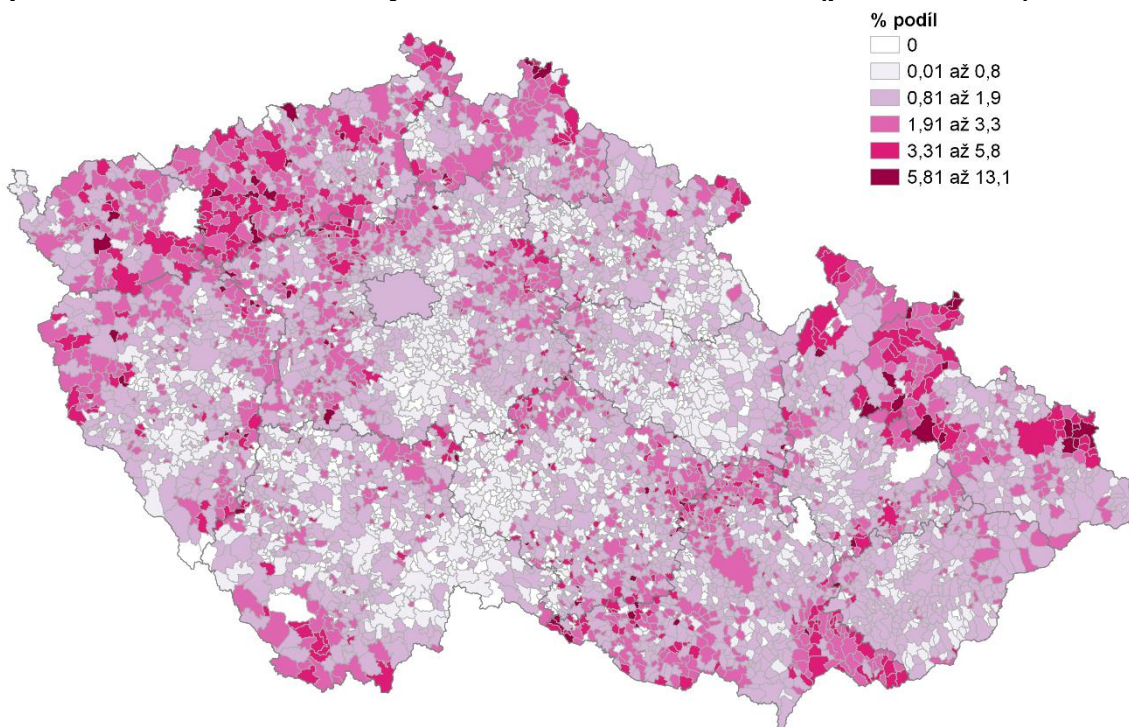
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 12 – Podíl a počet příjemců PnŽ v SO ORP (průměrný měsíc r. 2021)

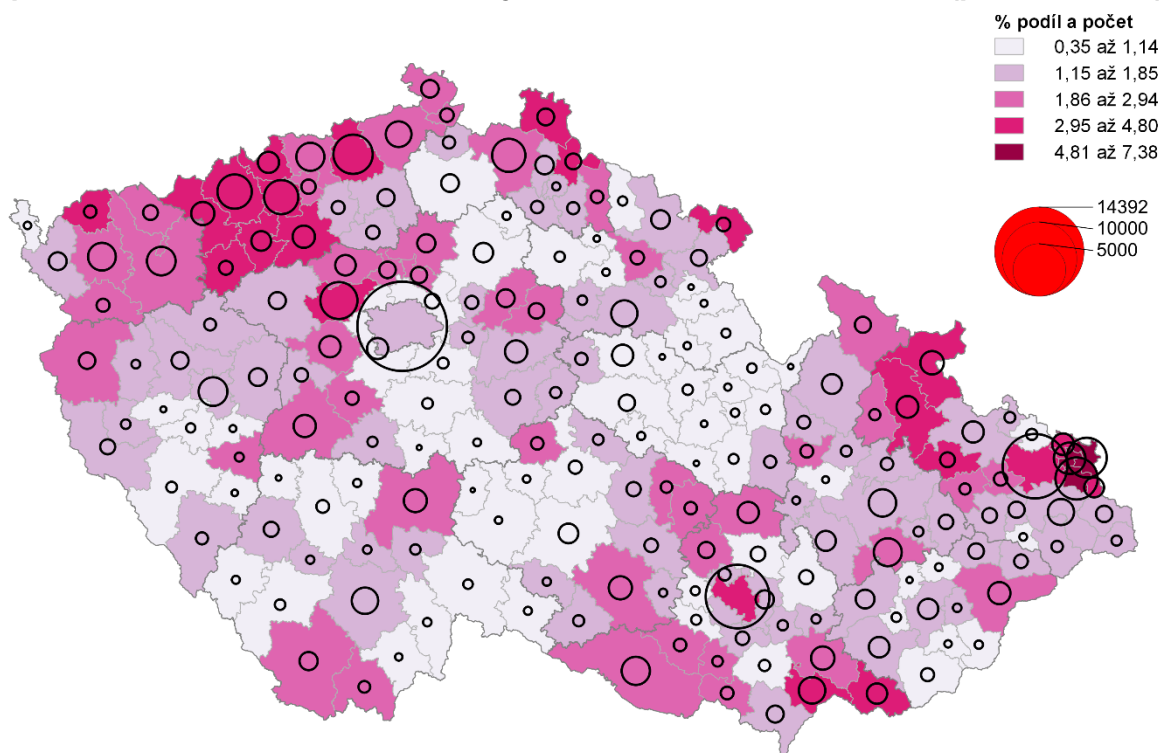
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 13 – Podíl UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v obcích (prosinec 2021)

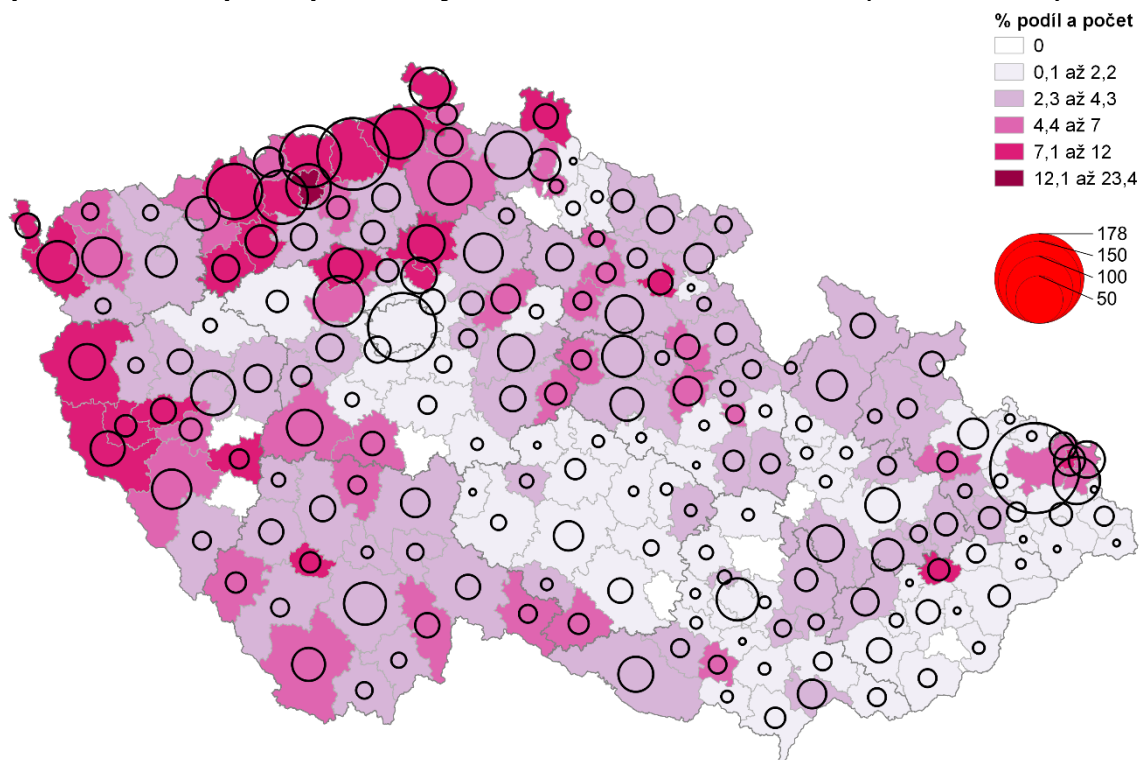
Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 14 – Podíl a počet UoZ evidovaných na ÚP 6+ měsíců v SO ORP (prosinec 2021)

Zdroj: vlastní zpracování

Mapa 15 – Podíl a počet předčasných odchodů ze ZŠ v SO ORP (šk. r. 2020/21)

Zdroj: vlastní zpracování

10 Bibliografie

- Lang, P. & Matoušek, R. 2020. *Metodika pro posouzení sociálního vyloučení v území*. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/dokument/metodika-pro-posouzeni-miry-a-rozsahu-socialniho-vyloucení-v-uzemi/>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2020. *Strategie sociálního začleňování 2021–2030*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+2021-2030_roz%C5%A1%C3%AD%C5%99en%C3%AD.pdf
- Ministerstvo pro místní rozvoj. 2020. *Index sociálního vyloučení: Dokumenty*. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vyloucení/index_socialniho_vyloucení_dokumenty/
- Ministerstvo pro místní rozvoj. 2022. *Index sociálního vyloučení*. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vyloucení/
- Růžička, M. & Toušek, L. 2014. Sociální exkluze: její prostorové formy a měnící se podoby. In J. Šubrt, et al., *Soudobá sociologie VI (Oblasti a specializace)* (s. 117–141). Praha: Karolinum.
- Sirovátka, T., et al. 2013. *Indikátory strategie potlačování chudoby a sociálního vyloučení v České republice*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Sýkora, L., et al. 2015. *Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace*. Dostupné z: https://migraceonline.cz/doc/metodika_identifikace_lokalit_segregace_dvoustrany.pdf
- Trlifajová, L., et al. 2018. *Daně, dávky, exekuce – jak v současnosti funguje systém podpory a ochrany nízkopříjmových domácností*. Dostupné z: <https://www.pracevobci.cz/upload/studies/5/SPOT-Dane-davky-exekuce.pdf>
- Úřad vlády ČR. 2016. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016–2020*. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie_boje-proti-socialnimu-vyloucení-2016-2020.pdf